

Олексій БАШМАНІВСЬКИЙ

ПРОБЛЕМА ФОРМУВАННЯ ІНТЕЛЕКТУ ПІДРОСТАЮЧОГО ПОКОЛІННЯ У ТВОРЧІЙ СПАДЩИНІ ІВАНА ФРАНКА.

У статті аналізуються погляди Івана Франка на проблему формування інтелекту підростаючого покоління.

Дослідженнями творчої спадщини Івана Франка у сенсі його педагогічних поглядів займалися Г.Паперна, В.Смаль, С.Сухорський, Р.Горах, В.Бонь, І.Слупський, І.Басс, А.Каспрук. Водночас проблема формування інтелекту підростаючого покоління у публіцистичній та художній літературі І.Франка й досі залишається малодослідженою.

Проблема збереження й розвитку інтелектуальної спадщини народу набуває все більшого значення в сучасній школі. Підвищення інтелектуальної культури суспільства є умовою гармонійного розвитку як окремого індивіда, так і молоді в цілому, – молоді, яка буде створювати майбутнє нашої держави. У науково-педагогічній літературі активно висвітлюються різні аспекти інтелектуального розвитку учня у навчально-виховному процесі. Але слід звернути увагу на забуті сторінки української педагогіки.

На тлі загального інтелектуального розвитку нації на сучасному етапі особливої актуальності набуває проблема дослідження концептуальних поглядів Івана Франка. Ціле століття замовчувалась або викривлялась історія нашого народу – нашої країни, лише епізодично розглядалась творча спадщина творців нашої науки і культури – тим самим підрубувалась духовний корінь української нації. Саме зараз ми відкриваємо Івана Франка як філософа, педагога, публіциста та енциклопедиста.

У творчості Івана Франка слід відмітити постійні пошуки шляхів інтелектуального розвитку молодого покоління за умов руйнівної системи виховання. Він постійно дбав про виховання інтелектуальної спадщини українського народу – дітей. Це йому доводилось робити в постійній гострій боротьбі проти пруської системи виховання, проти нелюдських методів навчання, що зводилися до знуцання над дітьми, до фізичних покарань, до придушення всяких проявів вільної думки, тощо.

Іван Франко під розумним вихованням вбачав формування в дітей справжньої людської моралі. Він вимагав поваги до особистості дитини, довіри до неї, шанування гідності дітей, зв'язку навчання з життям, виховання у дітей любові до рідного слова, до народної творчості. У рідному слові письменник вбачав великий виховний засіб. Він розумів, що існуюча тоді школа не могла задовольнити назрілі потреби народу, а тому слід було її негайно докорінно змінити, перебудувати. Але для того, щоб змінити шкільну систему виховання, освіти й навчання, очевидно, слід в першу чергу змінити економічну структуру суспільства. "...Переворот духовний... усе настає по перевороті економічній"¹, – писав Франко в праці "Критичні письма о галицькій інтелігенції".

¹ Франко І. Твори: У 20 т. – Т. 19. – К.: ДВХЛ, 1956. – С. 33.

Для інтелектуального розвитку дітей, на думку Франка, потрібні твори, які "образують розум, облагороднюють чувство, будять рівночасно ум і дух – становлять таким способом здоровий корм душі"². Тому Іван Франко намагається написати такі твори для дітей, які б викликали духовне задоволення, учили мудрості життя, любові до правди, до праці, до прогресу, до вітчизни, які виховували б громадянина і борця.

Відкидаючи всі літературні сурогати, якими годували тоді українських дітей, Франко вів боротьбу проти сучасної йому дитячої книжки, просякнутої мішанською, релігійною мораллю. Книги, які нав'язували молодому поколінню різні церковники, "просвітяни", він називав кисло-моральними оповіданнями, кисло-релігійними пустозвонствами.³ Для маленького читача Франко вимагав ідейної, наукової і виховної літератури. Лише така література може формувати у дітей благородні риси людини-громадянина. Звідси постійна, наполеглива вимога ідейності, інтелектуальності і пізнавального змісту творів.

Проблеми дитячої літератури і літературно-естетичного виховання дітей досить виразно і сміливо підносить Франко в одній із ранніх своїх наукових праць "Женщина-мати", надрукованої у журналі "Друг" (1875-1876). Вникаючи в таємниці дитячої душі, Франко дає поради батькам і вихователям у справі формування світогляду й естетичних смаків молодого покоління. Надаючи великої ваги дитячій книзі, Франко ставить вимогу, щоб дитина, якій дають у руки книгу для читання, розуміла те, що читає, щоб читання стало справді "здоровим кормом для духа", а не призвело до порожнього розсіювання думок, до неясних, половинних уявлень і до шкідливої для розвитку дитини втоми мозку й тіла.

"Коли читання, – пише Франко, – має бути здоровим кормом для духа, то треба, щоби читаючий розумів, що читає, щоби по перечитанню не осталося в душі його непевне і темне вражіння, або половинні місли. Крім того, мусить читаний предмет остати в пам'яті, а то може лиш тоді статися, коли читаючий в мислі читане порівнює з власним досвідом і розважає, чи то правда, чи то могло так статися, чи ні. Читаючий протриває тому предмету власне життя, власне положення і власні особливості і сам витягне собі з того користь, пересторогу, заохоту і потіху. Всяке інше читання єсть непоживна страва духа і ослаблює так само, як непоживна страва тіла"⁴. Звідси Франко робить висновок, що треба пильно зважувати читацькі можливості дитини і ніколи не поспішати з самостійним читанням до 6 – 7-річного віку, діти від 4 до 6 років не мають даних для читання. Вони "люблять зміну, пестру всячену і мішанину". Вони перегортають книжечки, "шукаючи тільки образків, читають тільки маленькі історійки, щоби скоріше кінчити, лишають все, що не будить їх фантазії і

² Франко І. Реферат на вічі Снятинськїм // Франко І. Педагогічні статті і висловлювання. – К., 1960. – С. 194.

³ Франко І. Ученицька бібліотека в Дрогобичі. // Франко І. Педагогічні статті і висловлювання. – К., 1960. – С. 35.

⁴ Там само. – С. 30.

цікавості", а якщо захоплюються дивами і вигадками, то від такого читання дитяча фантазія одержує "хоровите, неприродне направлення"⁵.

На початку своєї творчості, в листі до Ольги Рошкевич від 20/1X 1878 р. Франко стисло і виразно формулює свої думки про виховання молодого покоління: "Передовсім, як ми вже говорили усно, діти повинні швидче вчитись читати, рахувати, мислити, ніж молитись... Розуміється само собою, що, виховуючи дітей від малу в поняттях розумних, поступових і научних, не треба їм затикати очей і на поняття та докази противників тих ідей, але розвивати якнайвсесторонніше їх мислення"⁶.

Інтелектуальні вміння школяреві, за поглядами І.Франка, повинна прищеплювати школа, а в школі – учитель. Тому питанням про учительство, про його життя, про якості учителів І.Франко займався не раз. У статті "Реферат на вічі Снятинським" він писав: "...коли учитель невідповідний, не приготований, несумлінний, то й школа ні до чого"⁷. Іван Франко підкреслив: "Учителем школа стоїть".

Представників цієї гуманної професії він зобразив у цілому ряді творів, як-от: "Малий Мирон", "Микитичів дуб", "Яндруси", "Грицева шкільна наука", "Оловець", "Schön schreiben", "Панські жарти" та інші. У цих же творах І.Франко розповідає, як темнота і забобонність, що оплутала галицького трудівника (майже стопроцентна безграмотність!), завжає нормальному розвитку здібностей молоді. В оповіданні "Малий Мирон" І.Франко зображує дитину, яка володіє великими задатками. Та ці задатки передчасно зів'янули через гнітючий вплив середовища.

В оповіданні "Оловець", "Schön schreiben", "Отець гуморист" І.Франко аналізує шкільну систему виховання, показує неуптво вчителів, дике знуцання над дітьми справжніх тиранів, які вбивали кожную розумну думку, руйнували характер дитини. І не даремно в оповіданні "Оловець" сказано: "...нещасливі, забиті фізично й духовно діти, котрих нерви відмалечку притупили страшні, огидні сцени, а голову від шістьох літ задурила професорська дисципліна"⁸.

Іван Франко гостро засуджує прояви легковажності й деспотизму дорослих у відношенні до дітей, підкреслюючи, що "діти такі ж люди, як і дорослі, що всяке терпіння дитячої душі не тільки таке ж болноче, як і дорослої, але ще до того шкідливе для їх дальшого розвою... що дітей, їх особисту гідність і їх потреби треба так само шанувати, як і старших, і тільки поводячися з ними лагідно, широко, розумно, як з рівними, входячи в їх спосіб думання, можна їх виховувати на чесних, щирих, правдолюбних і справді свободних людей"⁹.

Інтелектуальне мислення, самостійність у судженнях, передові погляди на життя, всупереч церковній авторитетності і догматизму, – такі якості, на думку

⁵ Франко І. Ученицька бібліотека в Дрогобичі ... – С. 31.

⁶ Франко І. Твори: У 20 т. – Т. 19. – К.: ДВХЛ, 1956. – С. 128.

⁷ Франко І. Реферат на вічі Снятинським ... – С. 195.

⁸ Франко І. Передне слово до брошури Х.Зальцмана "Книжка приказок про те, як не належить поводитися з дітьми" // Франко І. Педагогічні статті і висловлювання. – К., 1960. – С. 212.

⁹ Франко І. Ученицька бібліотека в Дрогобичі ... – С. 35.

Франка, необхідно прищеплювати дитині, розвиваючи відповідно її духовні потреби. Звичайно, для цього вчителю потрібне глибоке знання психіки дитини, її способу мислення, потрібна терпелива праця вихователя з ясним усвідомленням того, що діти, як висловлювався Франко, "це справа цілої нашої будучини".

Можемо стверджувати, що у своїй публіцистичній і художній літературі Іван Франко обирає за пріоритет у виховному і навчальному процесі розумове (інтелектуальне) виховання молоді. Але наше дослідження не вичерпує всіх аспектів цієї важливої проблеми. Вивчення творчості Івана Франка у контексті педагогічної думки – один із перспективних шляхів удосконалення навчально-виховного процесу.

***Алексей Башмановский. Проблема формирования интеллекта
подростающего поколения в творческом наследии Ивана Франко***

*В статье анализируются взгляды Ивана Франко на проблему формирования
интеллекта подрастающего поколения.*

***Oleksiy Bashmanivskiy. The Problem of Forming Intellect of the rising Generation
in Ivan Franko's Creative Legacy***

*The article analyses the Ivan Franko's view on the problem of forming intellect of the
rising generation.*